

Doç. Dr. H. Dilek Batislam
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Divan Şiiriyle Alevi-Bektaşî Şiirinde Kullanılan Bazı Ortak Tasavvuf Terimleri

15. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilen dini-tasavvufi mahiyetteki Alevi-Bektaşî edebiyatı diğer edebiyatları da etkilemiştir. Alevilik kırsal kesimde Bektaşilik daha çok şehirlerde gelişmiştir. Bektaşî şairlerde divan şiiri çevresine yakın oldukları için divan şiiri etkileri, Alevi şairlerde ise, halk şiiri çevresinde oldukları için halk şiiri etkileri görülmüştür. Aynı zamanda divan şiiri ve halk şiiri de Alevi-Bektaşî şiir geleneğinden etkilenmiştir. Bu karşılıklı etkilenmenin sonucunda Alevi-Bektaşî şairleriyle divan şairleri bazı tasavvufi terim ve kavramları ortak kullanmışlardır.

Bildirimizde Alevi-Bektaşî şiiriyle divan şiirinde ortak kullanıldıklarını tespit ettiğimiz bazı terimler üzerinde duracağız. Divan şiiri örneklerinden yola çıkarak bu terim ve kavramların divan şiirinde kazandığı anlamları ve Alevi-Bektaşî şiiriyle benzer ve farklı kullanım biçimlerini ortaya koymaya çalışacağız.

İslam mistisizmi olarak tanımlanan tasavvuf kelimesinin ortaya çıkışı ve İslamiyette tasavvufun ne zaman ve nasıl başladığı konusunda değişik görüşler vardır. İlk sufi olarak kabul edilen Kufeli Ebu Hişam'dan sonra pek çok sufi yetişmiş 9. yüzyılda Horasan Erenleri ve Irak sufileri iki büyük grup halinde ortaya çıkmıştır. 10. yüzyıldan sonra ise Yunan felsefesi tasavvufta etkili olmaya başlamış, Fahrüddin Razi, Farabi ve İbn-i Sina'dan sonra 11. yüzyılda Kuşeyri, Gazali gibi alimlerin fikirleri tasavvufun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Tarikatlar da bu dönemden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Tekkeler çoğalıp dervişlik toplumun her tabakasında yayılmıştır.

Anadolu'da tasavvufun gelişmesi 13. yüzyılda olur. Moğol istilasından kaçan şeyhlerin Anadolu'ya sığınmaları, halkın yoksul düşmesi ve zor günler geçirmesi, siyasi ve sosyal sorunlar Anadolu halkını tasavvufta yönlendirmiştir. Tasavvufta bağlantılı olarak değişik tekke ve tarikatların ortaya çıkması Anadolu'da tasavvuf düşüncesinin hızla yayılmasını sağlamıştır. Bu arada İran edebiyatı etkisiyle gelişmeye başlayan divan edebiyatında da tasavvuf düşüncesi önemli yer tutmuştur. Sadece dini edebiyatta değil din dışı edebiyatta bile tasavvuf düşüncesinin etkileri, izleri görülmüştür.^[1]

Tasavvuf düşüncesinin gelişmesi ve yayılması sonucunda Allah'a ulaşmak için izlenen yol ve yöntemdeki farklılıklar tarikatların doğmasına neden olmuştur. Tarikat, "*Allah'a ulaşmak için izlenen, belirli kural ve ayinleri bulunan yol*" anlamında kullanılmıştır.^[2] Kendine özgü inançları, âdetleri ve kuralları olan Bektaşî tarikatı ve Alevilik aralarında pek çok ortak nokta olması dolayısıyla zamanla birlikte değerlendirilmeye başlamıştır.^[3]

Alevi-Bektaşî şairlerinin Alevi-Bektaşî geleneklerini, inançlarını, atasözlerini, kullandıkları terimleri, menkıbelerini ele aldıkları şiirleri özgün bir Alevi-Bektaşî edebiyatının doğmasını sağlamıştır. Alevi-Bektaşî edebiyatında Hz. Ali ve 12 İmam sevgisi, dünyaya ve hayata bağlılık önemli yer tutar.^[4]

Tasavvuf kültürü Alevi-Bektaşî edebiyatıyla divan edebiyatı arasında yakınlık kurulmasına ve divan şairlerinin Alevi-Bektaşî şairlerinden Alevi-Bektaşî şairlerinin de divan şiirinden etkilenmesine neden olmuştur.^[5] Bu etkilenme sonucunda yukarıda da belirttiğimiz gibi divan şairleriyle Alevi-Bektaşî şairleri aynı terimleri kullanmışlardır. Fakat bu terimleri kullanma yöntemleri ve kullanma amaçları bazı noktalarda benzerlik gösterirken bazı noktalarda da ayrılmaktadır. Biz farklılık ve benzerlikleri

göstermek amacıyla 15. yüzyıl Divan şiiriyle Alevi-Bektaşî şiirinde ortak kullanılan abdal, arif, derviş, Düldül, el almak, ene'l-hak, hakikat, Haydar, kalender, keramet, Mansur, Mehdi, mürşid, nefis, sofi ve Şah-ı Merdan terimlerini ve bu terimlerin kullanıldığı 15. yüzyıl divan şiiri örnekleriyle, Alevi-Bektaşî şiiri örneklerini karşılaştırdık. Karşılaştırdığımız örnekleri ve elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Abdal

Cezbe-i zencir-i zülfünden çün abdal oldular

Saçların uzattı sünbül misk giydi pustin

(Ahmet Paşa D. K.23, b.14, s.75) ^[6]

Bu beyitte "Saçının kıvrımlarının çekiciliği dolayısıyla abdal olan sünbül saçlarını uzattı, misk de kürk giydi" denilerek sünbül ve misk cezbeye tutulmuş abdala benzetilmiş ve abdal kelimesi benzetme amacıyla kullanılmıştır. Bu beyitte ayrıca abdalların sakal ve kaşlarını tıraş etmeleri, saçlarını uzatmaları ve kürk giymeleri anlatılmakta ayaklarında zincir bulunduğundan söz edilmektedir. Abdalların görünümüne giyim ve davranışlarına da telmih yapılmaktadır.

Abdal-ı aşk olup yalın ayak başı kaba

Sahraya düştü aşık-ı şuride-var serv

(Mesihî D. K.18, b.27, s.73) ^[7]

Beyitte "Servi tutkun, perişan aşık gibi aşk abdalı olup yalın ayak başı kabak çöle düştü." denilerek servi aşk abdalı olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca abdalların yalın ayak başı kabak dolaşmalarına ve görüntülerine de bu benzetme aracılığıyla telmih yapılmıştır. Abdal kelimesi bu beyitte yukarıdaki örnekte olduğu gibi benzetme amacıyla kullanılmıştır. Pir Sultan'a ait,

Nefse uyan Hakk'a uymuş değildir

Gaziler namazın kılmış değildir

Bu gezen abdallar derviş değildir

Arkasında hırka şal olmayınca

(Pir Sultan, s. 97)^[8]

dörtlüğünde ise abdal kelimesi derviş, ermiş olduğuna inanılan kimse anlamlarında sözlükteki bilinen anlamıyla kullanılmıştır.

Kul Himmet üstadım Ummana dalam

Gidenler gelmedi bir haber alam

Abdal oldum şal giyindim bir zaman

Bir dost bulamadım gün akşam oldu

(Kul Himmet, s.192)^[9]

dörtlüğünde ise abdal olup şal giymek tarikata girip derviş olmak anlamında yine sözlük anlamıyla kullanılmıştır.

Arif

Görürse ayb u halel setr ü sed eder `arif

Hased durur nola ger ta`n eder ise cühhal

(Şeyhi D., K.3 b.58, s. 35)^[10]

Beyitte "Arif olan kişi (gerçek bilgiye, gerçeğe ulaşmış kişi) eksiklik kusur görürse bunu açığa çıkarmak yerine gizler, örter. Cahiller arifin bu davranışını kınarlarsa bunun nedeni onların kıskançlığıdır." sözleriyle arif olarak kabul edilen kişilerin özelliği verilerek, cahilin arif karşısındaki olumsuz tavrı anlatılmıştır.

Muhtefi oldular alemde erler

Kıymetsiz olmuştur ilm ü hünerler

Her kime sorarsan arifiz derler

Baktım benden özge nadan bulunmaz

(Türabi, s. 221)

dörtlüğünde de şair gerçek erlerin gizlendiğini, ilim ve hünerin değerini kaybettiğini, herkesin ariflik iddiasında olduğunu söyleyerek bu durumdan rahatsız olduğunu dile getirir. Kendisinden başka cahil kimse bulunmadığını söyleyerek tevazu gösteren şair, arif-nadan tezadı aracılığıyla söyleyişini de daha etkili hale getirir. Bu iki örnekte de arif kelimesi bilinen, sözlükteki anlamlarında kullanılmıştır.

Derviş

Dil zülf-i siyahında gam yemege kani`dir

Dervişe heman besdir bir lokma ve bir hırka

(Ahmet Paşa D., Müfredat 4, s. 307)

"Gönül siyah zülfünde sıkıntı çekmeye razıdır. Bu dervişin bir lokma bir hırkaya razı olmasına benzer." diyen şair, hem dervişin kanaatkar olma özelliğine telmihte bulunur hem de kanaatkarlığı, sıkıntıya razı oluşu nedeniyle gönlünü de dervişe benzetir. Bu beyitte derviş kelimesi hem benzetme amacıyla hem de dervişliğin özelliklerini belirtmek için kullanılmış, böylece anlam zenginliği sağlanmıştır.

Bu dervişlik bir dilektir

Bilene büyük devlettir

Yensiz yakasız gömlektir

Giyemezsin demedim mi

(Pir Sultan Abdal, s. 188)

dörtlüğünde ise, derviş olmanın sanıldığı kadar kolay olmadığı ve her isteyen de kolayca derviş olamayacağı fikri vurgulanmaktadır. Dervişliğin zorluklarına dikkat çekilmektedir. Derviş kelimesi yine bilinen anlamıyla daha sade bir üslupla dervişliğin özelliklerini anlatmak için kullanılmıştır.

Düldül

Esselam ey Haydar-ı Düldül-süvar

Esselam ey halk-ı Rahman esselam

(Necati D., G.349, b.6, s. 307)^[11]

Bu beyitte Hz. Ali'nin atı Dldl telmih ögesi olarak kullanılmıştır. Necati Divanı'nda bu örnek beyiti aldığımız gazelden başka Na`'t-ı Ali başlıklı bir şiir daha bulunmaktadır. (Bkz. Necati Divanı, s. 48) Bazı beyitler söz konusu iki şiirde de kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte de beyit örneğinde olduğu gibi Dldl ve Zlfıkar'ın telmih ögesi olarak kullanımıyla karşılaşmaktayız.

Kızılırmak gibi bendinden boşan

Hama'dan Mardin'den Sivas'a düşen

Dldl eğerlendi Zlfıkar kuşan

Ali'm ne yatarsın gnlerin geldi

(Pir Sultan, s. 75)

El almak-el vermek

Yr var ta`nı ko kim ma`nide pir-i meykede

Her ayağı kim sunar el vermedir irşaddır

(Necati Beg D., G. 120, b.3, s.204)

"Kınamayı bırak da yr meyhaneye var, Orada pir-i muganın sana sunacağı veya herkese sunduğu ayak (kadeh, iki) mrşite el vermek, saliki irşad etmektir." Meyhane pirinin kadeh vermesi, şeyhin dervişi irşad etmek zere el vermesine benzetilmiştir.

Pir Sultan'ım Haydar yanıp tttğm

Her dem Evliya'nın yolun gttğm

Elin alıp eteğini tttğm

Pirler medet medet dosta kavuştum

(Pir Sultan, s. 122)

drtlğnde ise şair, *"Beni yakan Hz. Ali aşkıdır, yolum evliya yoludur. El alıp eteğini tttğm pirler Allah'a ulaşmak için yardım edin."* diyerek pirlere el aldığına işaret etmektedir.

Ene'l-Hak

Ene'l-hak deyip olalım ehl-i dar

Çün ol turre-i tab-dar öldürür

(Şeyhi D., G.55, b.5, s.151)

Bu beyitte, "*Ene'l-hak deyip darağacına asılalım. Çünkü o kıvrım kıvrım bükülmüş saç lülesi öldürür.*" denilerek Hallac-ı Mansur'un Ene'l-hak dediği için darağacına asılmasına telmih yapılmış, Mansur'un hazin sonu ile âşıkların sonu arasında darağacına asılmaları dolayısıyla bağlantı kurulmuştur. Beyitte yer alan "*dar*" kelimesi aynı zamanda Alevi-Bektaşilerde ayin-i cem yapılan odanın ortasına verilen isim anlamında da kullanılmaktadır. Ayrıca âşık için sevgilinin saçı kıvrımlı, bükümlü olması nedeniyle âşığı öldüren darağacı gibidir. Âşık sevgilinin saçlarının bükümlerine asılarak can verir.

Ene'l-hak dedik de çekildik dara

Adab erkan bize doğru yol oldu

Sorgucular geldi sual sormaya

Yardımcımız Şah-ı Merdan Al'oldu

(Pir Sultan, s. 140)

Dörtlüğünde "*Ene'l-hak dedik darağacına asıldık. Sorgu melekleri geldiğinde yardımcımız Hz. Ali olacaktır*" diyen şair, Hallac-ı Mansur'un asılmasına telmih yapmıştır. Her iki örnekte de "*ene'l-hak*" terimi telmih ögesi olarak kullanılmıştır.

Hakikat

Hakikat ehliysen Hakka tut yüzün daim

Ko tapsun ılduz u hake müneccim ü kavval

(Şeyhi D., K.3, b.41, s. 33)

"*Eğer gerçeği arayanlardan, gerçek aşıklardansan yüzünü sürekli Tanrı'ya tut. Tanrı'ya yönel. Bırak yıldız ilmiyle uğraşan falcı ile çok ve gereksiz konuşan kişiler yıldıza ve toprağa tapsınlar.*" Bu beyitte hakikat ehli olan kişinin başkalarının yanlış davranışlarından etkilenmeyerek daima Tanrı yolunda yürümesi ve bu yoldan ayrılmaması gerektiği hatırlatılıyor.

Şeriat tarikat yoldur varana

Hakikat ma`rifet andan içeri

(Yunus Emre, s. 208)12

dizelerinde ise hakikatin dervişliğin aşamalarından biri olduğu anlatılmaktadır. İki örnekte de “hakikat” terimi dervişlikle olan bağlantısı dolayısıyla söz konusu edilmiştir.

Haydar

Cihan-güşay u memalik-sitan-ı heft-iklim

Muhammed-ayet ü Yusuf-cemal ü Haydar-ceng

(Ahmet Paşa D., K.21, b.15, s. 71)

beyitinde padişah savaşmadaki üstünlüğü, becerisi nedeniyle Hz. Ali'ye benzetilmiş ve Haydar kelimesi övgü için benzetme amacıyla kullanılmış.

Pir Sultan'ım Haydar n'etti n'eyledi

Sarardı gül benzim ayvaya döndü

Dertli olanların derdi bell'oldu

Merhemi sarmanın zamanı şimdi

(Pir Sultan, s. 269)

Dörtlüğünde ise “Haydar” kelimesi doğrudan Hz. Ali'yi anlatmak üzere kullanılmıştır.

Keramet

Eşkim cihanı tuttu ben ab üzre yürürüm

Derviş-i aşk-baza keramet hemin ola

(Ahmet Paşa D., G.6, b.3)

Beyitte şair, "Gözyaşım dünyayı doldurdu ama ben su üzerinde yürürüm bu aşkla oynayan dervişin kerameti gibidir." diyerek kendi durumuyla dervişin keramet gösterip su üzerinde yürümesi arasında benzerlik ilişkisi kurar. Dervişlerin keramet göstermelerine telmihte bulunur.

Bıktım o sofunun ibadetinden

Usandım mürşidin icazetinden

Geçtim o tekkenin kerametinden

Çile-i felekten bezdim usandım

(Dertli, s. 228)

dörtlüğünde şair, sofuyu suçlar, mürşidin icazetine, tekkenin kerametine eleştiri yöneltir. Felekten bezdiğini dile getirir. Divan şiiri örneğinde keramet kelimesi telmih ögesi olarak kullanılırken Alevi-Bektaşî şiiri örneğinde ise sözlük anlamıyla kullanılmıştır.

Mansur

Aşk meydanında Mansur olamaz zahid-i saht

Çekemez her nice nerm ise kemarı Hallac

(Necati D., G.41, b.3, s. 168)

"Katı zahit aşk meydanında Mansur gibi olamaz. Hallac ne kadar yumuşak olsa da yayı çekemez." Beyitte Hallac kelimesi sözlük anlamı ve Hallac-ı Mansur'u ifade etmek üzere tevriyeli olarak iki farklı anlamda kullanılmıştır. Ayrıca Hallac ve Mansur kelimeleri aynı beyitte kullanılarak Hallac-ı Mansur'a telmih yapılmıştır.

Pir Sultan'ım hale geldik

Hal içinde yola geldik

Mansur gibi dara geldik

Mürüvvet kerem erenler

(Pir Sultan, s. 129)

Dörtlüğünde şair kendisini içinde bulunduğu durum dolayısıyla Mansur'a benzetmektedir. Mansur kelimesi Hallac-ı Mansur'u ifade etmekte olup benzetme için kullanılmıştır. Ayrıca Mansur'un asılmasına da telmih yapılmıştır. Bu iki örnekte de Mansur kelimesi telmih ögesi olarak kullanılmakla birlikte divan şiiri örneğinde kelime daha zengin anlam çağrışımları yapacak şekilde kullanılmıştır.

Mehdi

Zill-ı Yezdan afitab-ı taht-ı Sultan Bayezid

Mehdi-i devr-i zaman u daver-i ruy-ı zemin

(Ahmet Paşa D., K.23, b.27)

Sultan Bayezid'i övmek amacıyla şair onu zamanın Mehdi'si olarak nitelemektedir.

Gazi Mehdi bir gün Uruma çıkar

Yezid kalesini hem burcun yıkar

On iki imamın sancağın çeker

Kırmızı tac ile salınsa gerek

(Pir Sultan, s. 9)

Dörtlüğünde Alevi-Bektaşî inancına göre Mehdi'nin ortaya çıkacağı düşüncesi dile getirilmiştir.

Mürşid

Dil mürşidine hayal-i zülfün

Hem hırka vü hem asadır ey dost

(Ahmet Paşa D., G.19, b.4)

"Ey dost gönül mürşidine zülfünün hayali, hırka ve asadır." diyen şair gönlü mürşide benzetir. Mürşidin hırka ve asasının da zülfün hayali olduğunu söyler. Hırka daha çok benzetme amacıyla sevgilinin saçları için asa ise saçın uzunluğuna işaret etmek amacıyla kullanılır.

Mürşide rehber eyle itaat

Zahirde batında gözle sadakat

Muhammed Ali'den kaldı emanet

Bağçe donanınca güller alına

(Şah Hatayi, s. 162)

dörtlüğünde tarikatın adab ve erkanından söz eden şiirlerde olduğu gibi dervişe davranışlarının nasıl olması gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunulduğu görülmektedir.

Nefs

Nefs ile ger kaza kıalarsan çek

Hançer-i la ilahe illalah

(Şeyhi D., K.1, b.20, s. 28)

"Eğer nefsin ile dünyaya, maddeye yönelik isteklerinle savaşacaksan "Allah'tan başka Tanrı yoktur." hançerini çek. Kelime-i tevhid nefis ile savaşmada, nefsi yok etmede araç olarak gösteriliyor ve hançer kadar etkili olduğu belirtiliyor.

Yunus nefsinin öldür bu yola geldin ise

Nefsin öldürmeyenler bu demi bulmadılar

(Yunus Emre, s. 211)

dizelerinde ise, Tasavvuf düşüncesi doğrultusunda nefsi öldürmenin tarikata girmede ya da mutasavvıf olmada en önemli kural olduğu hatırlatılmaktadır.

Sofi

Sofi-i bi-can ki zühdü gözlerine perdedir

Görmeye canan yüzün kim nurdan perverdedir

(Şeyhi D., G.36, b.1, s. 132)

"Sadece ibadetle uğraştığı için zühdü gözlerine perde olan cansız, ruhsuz sufi, sevgilinin yüzünün nurla beslenmiş (aydınlatılmış) olduğunu göremez." denilerek sufinin davranışı eleştiriliyor. Sadece kuru kuruya ibadet etmekle, zühdle Tanrı sevgisine bu sevginin aslına, özüne ulaşamayacağı anlatılıyor.

Sufi mahabbetde nedir inadin

Daima dillerde söylenir adın

Al eğer bir cansa benden muradın

Zahmi gibi ben de bu candan geçtim

(Zahmi, s. 231)

dörtlüğünde de divan şiiri örneğinde olduğu gibi sufi eleştirilmektedir .

Şah-ı Merdan

Esselam ey şah-ı merdan esselam

Esselam ey sırr-ı pinhan esselam

(Necati D., G.349, b.1, s. 306)

Erenlerin altın akçası mısın

Mü'min kardeşlerin goncası mısın

Şah-ı merdan Ali bahçesi misin

Gelir bülbül konar dallarınıza

(Pir Sultan, s. 100)

Örneklerinde de Hz. Ali'yi ifade etmek üzere onun lakabı olan Şah-ı merdan terimi kullanılmıştır.

Zahid

Sarardır benzini zahid ve likin

Riyazetle değildir illeti var

(Necati Beg D., G.86, b.6, s. 189)

beyitinde şair zahidi eleştirir. "*Zahid yüzünü sarartır ancak bu onun nefsinin yenmesi, dünya nimetlerinden uzaklaşması anlamına gelmez. Onun benzinin sararmasının sebebi hastalığı yüzündendir.*" denilerek zahidin görünüşüne aldanmamak gerektiğine dikkat çekilir.

Zahit dinin kaydın edeli zail

Hal-i hakikate olmuşuz vasıl

O küfr-i zülfüne olalı mail

Seyr-i ruh-ı din ü imandan geçtim

(Zahmi, s. 231)

Sonuç olarak tasavvuf düşüncesi edebiyatı etkilediği için tasavvuf düşüncesini ele alan edebi eserlerde ortak bir kelime kadrosu oluşmuştur. Verdiğimiz çeşitli örneklerden de anlaşılacağı gibi tasavvuf düşüncesi ve bu düşüncenin ele alınışındaki ortaklık dolayısıyla zaman zaman divan şairleri ile Alevi-Bektaşî şairleri şiirlerinde aynı tasavvufi terimleri kullanmışlardır. Ancak bu terimlerin kullanımında ve terimlere yüklenen anlamlarda kimi zaman benzerlik kimi zaman da farklılık olduğu görülmektedir.

Mutasavvıf olmayan divan şairleri mutasavvıf şairler gibi şiirlerinde tasavvufi öğeleri kullanmışlardır. Ancak mutasavvıf olmayan şairler tasavvufi öğeleri tasavvufu yayma kaygısı taşımadan geleneğin bir parçası olarak, sanat yapma ve sanatlı söyleyiş yakalamada araç olarak şiirlerinde kullanmışlardır. Bu tasavvufi öğeleri kullanırken amaçları büyük ölçüde sanat ve hüner göstermek olduğu için divan şairleri şiirlerinde tasavvuf terminolojisini edebi sanatlar aracılığıyla zenginleştirerek daha sanatlı bir söyleyiş geliştirmişlerdir. Alevi-Bektaşî şiirleri ise daha sade bir söyleyişe sahiptir. Bu durum biraz da bu şiirlerin hitap ettiği çevrenin ve şairlerin kültürel birikimi ile de ilgilidir. Divan şairlerinin tasavvufi terimleri geleneğin bir parçası olarak ya da mutasavvıf şair olmaları dolayısıyla kullandıklarını söyleyebiliriz. Divan şairlerinin şiirlerinde tasavvuf terimleri tasavvufi anlamlarının dışında benzetme amacıyla ya da anlama derinlik ve zenginlik katmak için telmih ögesi olarak da kullanılmaktadır. Alevi-Bektaşî şiirinde ise tasavvuf terimleri ortak tasavvuf düşüncesinden çok tarikattaki özel anlamlarını yüklenmiş olarak, yani tarikatın rengine bürünmüş olarak karşımıza çıkarlar. Alevi-Bektaşî şairleri tasavvuf terimlerini tarikat öğretisindeki anlamlarını kastederek kullanırlar. Amaçları tarikat öğretisini yaymak ve tarikata girenleri bilgilendirmek olduğu için şiirleri mesaj verici ve bilgilendirici nitelik taşır. Bu amaç dolayısıyla da kullandıkları dil sadedir. Oysa divan şairinin amacı yukarıda da belirttiğimiz gibi şiirine anlam derinliği ve anlatım zenginliği getirmek olduğu için divan şiirinde dil daha ağır ve sanatlıdır. Bu genel özelliklerin dışında belirli bir tarikata mensup divan şairinin diliyle divan şiirinden etkilenen Alevi-Bektaşî şairlerinin şiirlerinde de daha farklı özellikler görülebilir.

[1] İskender Pala: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, "Tasavvuf" mad., Akçağ Yay. Ankara 1989: 478-479.

[2] Süleyman Uludağ: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, "Tarikat" mad. Marifet Yay., İstanbul 1996: 510-511.

[3] Abdülbaki Gölpınarlı: Alevi-Bektaşî Nefesleri. 2. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992: 5.

[4] Gölpınarlı, a.g.e., s. 7.

[5] Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Bektaşî-Alevî Edebiyatı" mad. C.I, Dergah Yay. İstanbul 1977: 382-383.

[6] Örnekler Ahmet Paşa Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ankara 1992, adlı eserden alınmış olup sayfa ve beyit numaraları bu baskıya aittir.

[7] Örnekler Mesîhi Divanı, Haz. Mine Mengi AKDİTYK, AKM yay. Ankara 1995 adlı eserden alınmış olup sayfa ve beyit numaraları bu baskıya aittir.

[8] Örnekler Pir Sultan Abdal, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Der Yay. İstanbul 1991, adlı eserden alınmış olup sayfa numaraları bu baskıya aittir.

[9] Verilen örnekler, Abdülbaki Gölpınarlı, Alevî Bektaşî Nefesleri, 2. Baskı İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992 adlı eserden alınmış olup sayfa numaraları bu esere aittir.

[10] Örnekler Şeyhî Divanı, Haz. Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, Akçağ Yay. Ankara 1990 adlı eserden alınmış olup sayfa ve beyit numaraları bu baskıya aittir.

[11] Örnekler Necatî Beg Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yay. Ankara 1992 adlı baskıdan alınmış olup sayfa ve beyit numaraları bu baskıya aittir.